

HADNAGY BÁLINT: REMETE SZENT PÁL GYÓGYÍTÓ CSODÁI¹

Hadnagy Bálint az első pálos szerzetes, akinek műve nyomtatásban ránk maradt. Említi őt a pálos rendi krónika,² és könyvtárából található példány a budapesti Egyetemi Könyvtárban. Hadnagy Bálint 1490-ben hitszónokként működött Budaszentlőrincen, a pálosok központi kolostorában. Ennek alapján születési idejét az 1460-as évek derekára tehetjük. Nyilván tehetségének és tanultságának köszönhetően lett 1507-ben ismét hitszónok. Ekkor *Lórán dházi István*, a rend legfőbb vezetője (1504–1508) megbízta őt, hogy *Szent Jeromos Remete Szent Pál*ról írott életrajzának szövegét vizsgálja meg, és a másolók hibáitól megtisztítva tegye közzé. Hadnagy Bálint volt a *Gyöngyösi Gergely* által elkezdett és kéziratban ránk maradt rendtörténet, a *Vitae fratrum* egyik folytatója, amelynek 76. fejezete egyébként a megbízást adó István általános perjel életrajza még Gyöngyösi tollából. Ennek kapcsán Gyöngyösi elismeréssel említ egy *frater Valentinust*, a generális perjel titkárát, akiben Hadnagy Bálintra ismerünk. Rendje bizalma emelte őt 1532-ben a generális perjel székébe. A *Vitae fratrum* egy másik folytatója szerint, hivatali négy évének lejártá után, 1537-ben, tehát már hetvenes éveiben járva, még dolgozott a krónikán. Halála éve nem ismeretes.

Lórán dházi István megbízásának eleget téve, Hadnagy Bálint 1511-ben *Vita divi Pauli* címen könyvet jelentetett meg Velencében, melynek elejére Szent Jeromos Remete Szent Pál-életrajzát helyezte. A cím innen származik. A kötet központi alakja a pálosoknak nevet adó egyiptomi remeteszent: megtaláljuk benne – más írások mellett – a remeteszent ereklyéinek kalandos útját Budaszentlőrincre (ez a *translatio*) és a remeteszent közbenjárására végbement miráculumok, azaz csodás gyógyulások jegyzőkönyvét.

A rendalapítóként tisztelt 4. századi Remete Szent Pál halála után teste 1169-ben került Bizáncba. Innen 1241-ben Velencébe vitték, ahonnan *Nagy Lajos* királyunk velencei hadakozását befejező turini békeszerződés nyomán, 1381 őszén *Alsáni Bálint* pécsi és *Horvát Pál* zágrábi püspök hozta az ereklyét Budára. A királyi várkápolnából november 14-én ünnepélyes processzió kísérte a szentet haza, a pálos rend központjába, a közeli Szent Lőrincről nevezett monostorba. A január 10-i Remete Szent Pál ünnep után a pálosok a szent átvitelének emlékét az óta is megülik. *Nagy Lajos* király különös kedvezését jelentette a pálosok iránt, hogy az országot a szent pártfogásába ajánlotta. A budaszentlőrinci sír a csodás gyógyulások miatt lassanként országos hírnévre tett szert, és 1484-től már a pálos szerzetes, *Dénes* kőfaragó készítette vörösmárvány szarkofágot csodálhatták meg a gyógyulást kereső, vagy éppen gyógyulásukat megköszönő, fogadalmukat teljesítő zarándokok. *II. Lajos*nak pedig sikerült az ereklye addig hiányzó fejrészét a csehországi Karlstein várából 1522-ben megszereznie: a fejereklye 1523 Pünkösöd másodnapján került Budaszentlőrincre.

Hadnagy Bálint kiadványa a remeteszent közbenjárására, 1422 és 1505 között történt csodás gyógyulásokat adja közre. Gyöngyösi Gergely is hírt adott (nem említve Hadnagy ez irányú munkásságát) arról, hogy a csodás eseményekről folyamatosan lajstromot vezettek. Azt állította, hogy amikor Lórán dházi István még Budaszentlőrincen volt Remete Szent Pál ereklyéinek őre, akkor a miráculumokat, többet, mint amennyit elődei azelőtt leírtak, elegáns stílusban feljegyezte. Úgy tűnik, hogy a szent ereklye mindenkori őrzőjének volt feladata ezeket írásba foglalni. Nyilvánvaló, hogy az 1511-i kötetben olvasható 88 miráculum csak bő válogatás abból a jegyzékből, ami a 16. század elején még megtalálható volt

¹Sarbak Gábor: *Miracula Sancti Pauli primi heremite. Hadnagy Bálint pálos rendi kézikönyve*, 1511. Debrecen, 2003. (AGATHA 13).

²Gyöngyösi Gergely latinul írott művének, a *Vitae fratrum*nak magyar fordítása: Arcok a magyar középkorból. Ford. Arva Vince, Csanád Béla, Csonka Ferenc. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta V. Kovács Sándor. Budapest, Szépirodalmi, 1983. 223.

Budaszentlőrincen.

Az egyes mirákulumok elején megadott, helyenként hozzávetőleges időpontok a beszámoló megtételére vonatkoznak, amikor az érintettek eljöttek a kegyhelyre és ezáltal a pálos atyák is tudomást szereztek a csodákról. Feltehetően a mirákulumok egy része is a beszámoló előtt történt közvetlenül, amennyiben a szöveg az időpontra vonatkozóan valami közelebbit nem mond.

Alábbi válogatásunkban – amely gyógyító szenteknek, a reneszánsz idején is eleven kultuszából ad ízelítőt - a 16. század elejére datálható mirákulumok olvashatók. A teljes szöveg bevezető tanulmánnyal, magyar fordítással és további szakirodalommal megtalálható: Sarbak Gábor: *Miracula Sancti Pauli primi heremite. Hadnagy Bálint pálos rendi kézikönyve*, 1511. Debrecen, 2003. (AGATHA 13).

Szent Míusz, a szifiliszesek védőszentje (Wolfgang Bauer metszete, 16. sz. eleje)

A budaszentlőrinci csodák

62. fejezet (68. mirákulum)

Egy biharvárad, *Asztalos Orbán* nevű talpig becsületes polgár, akit jól ismerek, a *francvarnak*³ nevezett betegségbe esett, és emiatt a bénulás és a görcs annyira tönkretette, hogy sem házából kimenni, sem ágyáról felkelni nem volt ereje. Jól ismerte Szent Pál mindenfelé elterjedt jótetteit (rendünknek hűséges konfrátere volt és másként is tisztos jóbarátsággal kötődött rendünkhöz), és mert a legjobb indulattal ezekbe helyezte biztos reménykedéssel és erős hittal különleges bizalmát, megfogadta, hogy Szent Pál síremlékét felkeresi. Krisztus 1505. esztendeje folyamán, a mi Urunk, Jézus Krisztus mennybemenetelének napján⁴ Szent Pálnak övele kapcsolatos isteni irgalmasságát annyira dicsérte, amennyire nyilvánvaló volt mindenki számára csodás elbeszéléséből, hogy ő ily nyomorúságból halandó erőfeszítéssel sohasem szabadulhatott volna meg.

63. fejezet (69. mirákulum)

Az Úr 1502. évében. Egy pap, aki a Tisza folyó vidékén élt, több éven keresztül annyira vak volt, hogy sem zsolozsmázni, sem misézni nem tudott,⁵ Péter és Pál ünnepe⁶ táján eljött, hogy fogadalma szerint meglátogassa Remete Szent Pál testét. Mindenki füle hallatára mondta ez a pap, hogy ő maga áhítatos lélekkel nagyon gyakran kérlelte Szent Pált – ugyanis rendünk konfrátere volt –, hogy segítse szeme megvilágosodását. Majd fogadalmat tett, hogyha szeme fényét, amelytől meg volt fosztva, visszanyeri, akkor Szent Pál testét mentől előbb meglátogatja. A pap, miután fogadalmat tett, Szent Pál érdeméből látását visszanyerte; fogadalmát pedig beváltotta azzal, hogy meglátogatta a szent sírját, majd Istennek, a Boldogságos Szűz Máriának és Szent Pálnak hálát adva, örvendezve házába tért.

67. fejezet (73. mirákulum)

Megesett, hogy Szent Pál testének vagy ereklyéinek örét, amikor szokás szerint a kápolnában lefeküdt, ahol a szent teste pihent, ahogy örködni szokott, a kezén és a lábán mérges férgek súlyosan megfertőzték, nyughelyén pedig egy kígyó rejtőzködött.⁷ Végül is a behatoló méregtől a viszketés erősödésével napról napra növekedett fájdalma, amit közönségesen *francvarnak* mondanak. Kezén és ujjain egészen a könyökéig, lábán pedig a térdétől egészen a talpáig annyira megfertőzte a méreg, hogy sarut sem tudott viselni. Ettől kezdve három héten át, sőt még tovább is, nagy fájdalmat és gyötrelmet viselt el, kötelező szolgálatától mégsem akart elállni, hanem áhítatos lélekkel sűrű sóhajtozások közepette a szokásos könyörgésekkel Szent Pált hívta segítségül, hogy bajától megszabadítsa. A könyörgések és sóhajtozások közben reményt nyert gyógyulására: Szent Pál szent kezeinél

³A franciabetegség, vagyis a szifilisz ebben az időben, 1493-1494 körül jelent meg Európában. A nápolyi háborúból hazatérő francia zsoldosok terjesztették el kontinens-szerte (ezért is nevezték – Franciaországon kívül - franciabetegségnek, vagy *morbis Gallicus*nak). A betegség eredete máig nem tisztázott. Az elbocsátott zsoldosok között egyébként számos magyar is akadt, ezért jelenhetett meg a kór igen hamar hazánkban is. A szifilisz kezdetben igen heveny, a mainál sokkal súlyosabb formában pusztított, és nem csak nemi úton terjedt.

⁴Áldozcsütörtök május 1-re esett 1505-ben.

⁵A világi papság és a szerzetesek napi kötelező imádsága volt a zsolozsma, az imaórák végzése, valamint a misemondás kötelezettsége: a vakság éppen a megfelelő imaszövegek kiválasztásában és elmondásában jelentett akadályt.

⁶Június 29.

⁷Az itt említett mérges férgek, ill. kígyó kifejezés talán egy rosszéletű nőt takar és egyszerű eufémizmus. A leírás

szarkofágjának kristályát megérintette,⁸ és ezután nyomorék tagjait többször megdörzsölte, végül, akinek a keze és a lába szerfölött meg volt fertőzve a méregtől, az összes testvér tudomása szerint Szent Pál érdemeiért visszanyerte egészségét. Áldott az Úristen, aki ilyen közvetítőt adott az embereknek, aki által e siralomvölgyben az elhagyatottaknak a gyógyulás ilyen jótéteményei adatnak.

70. fejezet (76. mirákulum)

Tudja meg minden Krisztusban hívő, hogy az Úr 1500. esztendejében, valakit oly hatalmasan gyötörtek a francia betegség fájdalmai, hogy már járni is alig volt képes. Megfogadta, hogy meglátogatja a Boldogságos Szűz Óbudán alapított egyházát,⁹ majd pedig Alamizsnás Szent János és Remete Szent Pál, valamint *Kozma* és *Damján*¹⁰ egyházait, és ugyane helyeken súlyos betegségét, amelytől napról napra egyre jobban szenvedett, közhírré teszi, amint előzőleg megfogadta. Ettől kezdve a mondott fájdalomtól a szentek érdemeiért napról napra jobban megszabadult, úgyhogy már semmi fájdalmat sem érzett később belsejében, amiért legyen áldott az Isten, anyjával, Máriával és *Alamizsnás Szent Jánossal*, Szent Pállal, valamint *Kozma* és *Damján*nal együtt mindörökkön örökké. Ámen.

72. fejezet (78. mirákulum)

Minden Krisztusban hívőnek, aki jelen levelünket megtekinti. Tudjátok meg, hogy az Úr megtestesülésének 1500. esztendeje folyamán, ősszel, november hónapban, egy írástudó ember súlyosan megbetegedett, különösen a feje fáj, és annyira gyötörte a torokfájás, hogy a fájdalom miatt már sem enni, sem inni nem tudott; minden tagja és izülete sajgott, amihez bőségesen viszketege és *francvar* is járult. Amikor úgy érezte, hogy az orvosok¹¹ csak kevésbé tudnak segíteni rajta, különösen a fej- és a heves torokfájáson, úgy gondolta, hogy Isten és a szentek segítségéhez kell folyamodnia. Megfogadta, hogy négy helyet látogat meg: a Szeplőtelen Szűz Óbuda fölött alapított egyházát, és ott az ő tiszteletére misét mondat; valamint Szent Pálnak, az első remetének Buda fölött épült egyházát, és ott híven a szenthez, tiszteletére misét mondat; majd pedig a szentséges Alamizsnás Szent Jánosnak most¹² a budai várban lévő sírjánál mondat az ő tiszteletére misét; végül Szent Kozma és Damján vértanúknak Pesten alapított kápolnához¹³ megy, és ott híven a szentekhez, tiszteletükre misét mondat és megígérte, hogy mind a négy előbb említett helyen saját kezűleg írott írást erősít a falra. Ekkor valamennyi betegsége egymás után – az említett szentek és különösen a Boldogságos mindenkor Szűz Mária érdemei miatt – szűnni és enyhülni kezdett. Ezért tehát, kedves testvérek, a súlyos betegségben szenvedőknek az említett szentek érdemeihez kell folyamodniok és könyörögniök, az ő érdemeik miatt mindörökkön örökké legyen áldott mindenek Alkotója. Ámen.

75. fejezet (81. mirákulum)

Az Úr 1503. esztendejében történt a következő eset. Tudja meg minden Krisztusban hívő,

szifilitikus kelésekre, gyulladásokra utal.

⁸Egyéb forrásból e kristályról nem tudni: a szarkofág díszé lehetett.

⁹Az óbudai prépost alá tartozó Fehéregyház (a Hármashatár-hegy keleti oldalában) korábban plébániatemplom volt. Mátyás kérte 1480-ban IV. Sixtus pápától, hogy a pálosoknak adhassa. 1484-ben be is költöztek a pálosok.

¹⁰Kozma és Damján kápolnája Pesten volt: egyedül Hadnagy Bálinttól van erről tudomásunk, helye ismeretlen.

¹¹A kevés budai orvos is meglehetősen drága volt e réteg számára.

¹²1489 óta van Magyarországon Alamizsnás Szent János ereklyéje.

¹³A kápolna helye ismeretlen.

aki jelen levelünket megtekinti, hogy egy bizonyos írástudó embert az elmúlt napokban Isten a legkülönfélébb fájdalmakkal és betegségekkel sújtott olyannyira, hogy e fájdalmakból egy általános és súlyos betegség keletkezett, azaz *francvarban* szenvedett, ez gyötörte egy bizonyos ideig. Végül megfogadta, hogy Szent Pál első remete kolostorát áhítattal meglátogatja, és ezt a kis, saját kezűleg írt lapot annak a kápolnának a falára erősíti, amelyben Szent Pál első remete szent testét áhítattal tisztelik. Majd magának Szent Pálnak a közbenjárására és érdemeiért minden fájdalmától és betegségétől megszabadult és visszanyerte korábbi egészségét, mindezekért hálát adva a mindenható Istennek és Szent Pálnak, örömmel hazatért.

77. fejezet (83. mirákulum)

Tudja meg minden Krisztusban hívő, mind a mostaniak, mind pedig a jövőbbeliek, hogy én, egyébként írástudó ember, sok ideje már különféle betegségekben gyöttrődtem, úgy mint fejfájásban, vérfolyásban, tébolyban, harmadnapos és negyednapos váltólázban.¹⁴ Miközben ezek a betegségek kínoznak, úgy tűnt, hogy az orvosi segítség semmit sem használ; ezért megfogadtam, hogy Szent Pál első remete Buda fölött alapított kápolnáját meglátogatom, ahol szent testét kellő tiszteletben részesítik; fogadalmamat be is teljesítettem, amint megígértem. Csodálatos dolog, Szent Pál érdemeiért az összes nyavalyám csendesedett és vágyva vágyott egészségem helyreállt. Dicséret legyen a mindenható Istennek, szülőjének, Máriának és Szent Pál első remetének a végtelen századokon át. Ámen.

Fordította: Sarbak Gábor

Forrás: *Medicina renata. Reneszánsz orvostörténeti szöveggyűjtemény*
(Bp., 2009. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár)

¹⁴A lázfajtákat már az ókortól ritmusuk, hosszuk szerint osztályozták. A szövegben érdekes utalás olvasható az orvosokról (*medici*), a tanult orvos ugyanis a korabeli Magyarországon igen ritka lehetett.